

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Proměny českého unitářství

Metamorphoses of the czech unitarianism

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Th.D

Autor:

Jan Pech

Praha 2010

Anotace

Bakalářská práce „Proměny českého unitářství“ pojednává o dějinném a teologickém vývoji českého unitářství od padesátých let dvacátého století až do současnosti. Všímá si všech důležitých osobností a momentů, které ovlivnili vývoj unitářů na území České republiky.

Unitářské obce jsou u nás sdruženy v Náboženské společnosti českých (dříve československých) unitářů. Bakalářská práce si vytkla za cíl odpovědět na následující otázky: Jak probíhal život Náboženské společnosti československých unitářů na území socialistického Československa od roku 1950 do roku 1989 z hlediska teologického i historického? Jak probíhal život Náboženské společnosti českých unitářů po revoluci v roce 1989, a to opět zejména z hlediska teologického i historického? Čemu věří čeští unitáři? Mají čeští unitáři vůbec něco, co by se dalo nazývat věroukou? Mají své vyznání víry? Mají své vlastní rituály? Mají vůbec nějaké všeobecně sjednocující unitářské principy na kterých se všichni shodnou? Dá se o českém unitářství vůbec mluvit jako o náboženství?

Českému unitářství po roce 1950, až na výjimky, dosud nebyla věnována rozsáhlejší pozornost. Po krátkém historickém exkurzu a vymezení základních pojmů má tato práce za cíl to v mezích možností bakalářské práce udělat.

The Annotation

This bachelor work called “The Transformations of Czech Unitarianism” deals with the historical and theological development of Czech Unitarianism from the fifties of the 20th century till now. It inquires all important personalities and moments that influenced the development of Unitarians on the territory of the Czech Republic.

The Unitarian communities are associated in The Religious Society of Czech (formerly Czechoslovak) Unitarians in our country. The aim of this bachelor work was to answer the following questions: How did the life of The Religious Society of Czech Unitarians proceed on the territory of socialistic Czechoslovakia from 1950 till 1989 from the theological and historical point of view? How did the life of The Religious Society of Czech Unitarians proceed after the revolution in 1989, again particularly from the theological and historical point of view? What do Czech Unitarians believe in? Do Czech Unitarians have anything at all what could be called dogmatics? Do they have their religious affiliation? Do they have their own rituals? Do they have any generally consolidating Unitarian principles they all can agree on at all? Is it possible to talk about Czech Unitarianism as about a religion at all?

With some exceptions, there has been no wider attention paid to Czech Unitarianism since 1950. After a short historical excursion and definition of the basic terms, the aim of this work was to do that within limits of bachelor work.

Klíčová slova

Unitářství, universalismus, teologie, proměny, osobnosti českého unitářství, historie

Keywords

Unitarianism, universalism, teology, metamorphoses, person of the czech
unitarianism, history

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 22. července 2010

Jan Pech

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. PhDr. Zdeňku Vojtíškovi CSc. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytnul. Dále bych chtěl poděkovat Náboženské společnosti českých unitářů za ochotnu, otevřenost a zpřístupnění všech požadovaných informací a zdrojů.

OBSAH

ÚVOD

1. Historické a teologické proměny českého unitářství do roku 1989

1.1 Stručný přehled vývoje unitářství

- 1.1.1 Reformace a antitrinitářství
- 1.1.2 Unitářství v USA a v Evropě

1.2 Stručná historie českých unitářů před rokem 1950

- 1.2.1 Založení NSČU, N. F. Čapek, T.G. Masaryk, Ch. Masaryková
- 1.2.2 Čeští unitáři od roku 1945 do roku 1950, dr. K. Hašpl

1.3 Historie a teologie českých unitářů v letech 1950-1989

- 1.3.1 Osobnosti československého unitářství v době totality, dr. Dušan Kafka
- 1.3.2 Teologický vývoj československých unitářů v době totality

2. Historické a teologické proměny českého unitářství po roce 1989

2.1 Obnovení činnosti NSČU po roce 1989

- 2.1.1 Vývoj NSČU těsně po revoluci v roce 1989
- 2.1.2 Osobnost Vladimír Strejček
- 2.1.3 Události tzv. „Streičkiády“
- 2.1.4 Vladimír Strejček a Společnost univerzálního kosmického vědomí

2.2. Další vývoj NSČU po roce 2000

- 2.2.1. Teologické směřování unitářů po roce 2000
- 2.2.2. Věroučné principy českého unitářského myšlení
- 2.2.3. Současní představitelé a stav NSČU

ZÁVĚR

POUŽITÁ LITERATURA

Zkratky

IARF	dříve International Association for Liberal Christianity and Religious Freedom nyní International Association for Religious Freedom
ICUU	International Council of Unitarian and Universalists
NSČSU	Náboženská společnost československých unitářů
NSČU	Náboženská společnost českých unitářů
UPS	Unitářská pomocná služba
SSB	Společnost svobodného bratrství
StB	Státní bezpečnost

Úvod

Téma své diplomové práce Proměny Českého unitářství jsem si vybral na základě svého zájmu o unitářství, které ve své původní formě v době radikální reformace, jak už z názvu „unitářství“ vyplývá, tvořilo křesťanskou herezi založenou na neuznávání dogmatu o trojici, uznávající pouze jednu božskou osobu. V rané formě nacházíme u unitářů křest, večeři Páně, biblické čtení i kázání, tedy klasické prvky křesťanské bohoslužby, Ježíš Kristus je však v souladu s odmítnutím trojičního dogmatu označován za jakéhosi božího pozemského proroka či posla. Také se setkáváme s odmítnutím víry, jako nejvyššího a vůdčího náboženského principu a s odmítnutím nauky o dědičném hříchu. Unitáři v 16. století nacházejí útočiště hlavně v Transylvánii a v Polsku, později se jejich nejvýznamnější část nachází v USA.

V 19. století se v USA začíná vytvářet vedle klasického unitářství nový směr, který se nejčastěji označuje za unitářský universalismus. Slovem universalismus u tehdejších unitářů označujeme ochotu přijímat podněty z pramenů různých světových náboženství, jejich vlastní formu panteismu, myšlenku univerzální spásy a v některých pozdějších případech i jisté formy přírodní mystiky.

I když obsahem této práce nebude historie světového unitářství, je nutné nazřít alespoň základní obrysy vývoje unitářské víry. Hlavní otázkou, na kterou se pokusíme najít odpověď, však bude, kdy nastaly nejpodstatnější teologické a historické proměny českého unitářství.

Důvody vzniku universalistické formy unitářství by jistě byly na obsáhlejší a komplexnější práci než je bakalářská. Pro nás je důležité vědět, že československá a česká forma unitářství vzniká až začátkem 20. století ovšem pouze ve výše zmíněné universalistické podobě. Nikdy se tedy nejednalo o křesťanskou formu unitářství od klasického křesťanství se lišící pouze zavržením trojice, a tím chápání Ježíše Krista jako člověka.

České unitářské obce jsou součástí Náboženské společnosti českých unitářů (NSČU). Zakladatel a hlavní myšlenkový otec českého unitářství dr. Norbert Fabián Čapek a další neméně významná osobnost stojící u zrodu českého unitářství doktor Karel Hašpl jsou v této

práci zmíněni jen okrajově, jejich práce, teologie a životní osudy jsou kvalitně zmapovány v jiných pracích. Tento text má za cíl zmapovat unitářské osobnosti a činnost na českém území jak historicky, tak teologicky, a to hlavně od roku 1950 do současnosti.

Dokumentů vztahujících se k modernímu vývoji československých a českých unitářů není mnoho, jsou to zejména následující tituly: Ladislav Hora, *Náboženská společnost československých unitářů*, vyšel 1982, Vladimír Strejček, *Historie a myšlenky unitářství a universalismu ve světě a v České republice*, vyšel 1999, Luděk Pivoňka, *České Unitářství*, nedatováno, Petr Samojský, *Unitářství jako cesta*, vyšel 2003 a dále některá čísla náboženské a filosofické revue *Cesta*, kterou čeští unitáři vydávali v devadesátých letech dvacátého století. V neposlední řadě je významným zdrojem také diplomová práce Mgr. Romany Radové, *Unitářství ve světě a v České republice* z roku 2004.

1. Historické a teologické proměny českého unitářství do roku 1989

Bakalářská práce je členěna do dvou nosných kapitol. První z nich zaměřující se na základní vymezení unitářství jako pojmu a krátkého historického exkurzu do unitářských dějin. Tématem jsou hlavně proměny českého unitářství do roku 1989.

Období, kdy můžeme mluvit o českém unitářství a jeho nejzásadnějších momentech, začíná 9. dubna 1922, kdy vzniká jakési první formální unitářské sdružení nazvané Pražská obec Svobodného bratrství. (L. Pivoňka, nedatováno)

1.1 Stručný přehled vývoje unitářství

Unitářství vzniká v 16. století v době reformace, která ve svém důsledku znamenala relativizaci stovky let platných církevních dogmat a později změnu náboženské mapy Evropy.

Slovo dogma je dle mého názoru většinou společností vnímáno pejorativně. Církev však dogmata vnímá jako věroučnou pravdu potřebnou ke spáse, zapsanou v písmu a obsaženou v tradici. Dogmatika jako věda je vlastně jakási jazyková záležitost, která má přesným výkladem prastarých textů vysvětlit dnešním věřícím jejich význam a smysl pro spásu. (Luptáková, 2007).

Dějiny unitářství začínají odmítnutím dogmatu o trojjediném bohu a v podstatě pokračují dalšími negacemi pro církev platných dogmat.

1.1.1 Reformace a antitrinitářství

Reformace (z latiny – *znovuobnoven, opravai*) byl proces v křesťanské církvi s těžištěm v 16. století s cílem nápravy poměrů a návratu ke křesťanství, nezátíženému

římskokatolickou tradicí. V průběhu reformace se vytvořily protestantské církve. (Kadlec, 1991)

Vedle hlavních reformačních proudů, nalézáme i proudy tak zvané radikální reformace. Radikální reformační proudy byli v podstatě tři: křtěnectví, (radikální biblicismus), spiritualismus (důraz na „vnitřní slovo“) a antitrinitářství (vyšlo z renesančního humanismu a racionalismu) (Radová, 2004)

Křesťanství navázalo na židovský monoteismus. Avšak osoba Ježíše z Nazaretu byla jeho vyznavači chápána jako Kristus, Mesiáš, Syn boží, vzniklo tak napětí mezi monoteismem a vyznáním Ježíšova božství. (Radová, 2004).

Ježíš Kristus a Duch svatý jsou dle dogmatu a vyznání víry formulovaném všeobecnými sněmy v Nikáji (325 po Kr.) a Konstantinopoli (381 po Kr.) o boží trojici soupodstatní s otcem (homoúsios), Ježíš má tak sice dvě přirozenosti – božskou a lidskou, ani jedna se však nevylučuje, ani nepřekrývá, ani neslévá dohromady. Bůh Otec, Ježíš Kristus a Duch svatý jsou tak tři osoby (hypostase) jedné božské trojice. Touto formulací pro některé vznikl rozpor mezi monoteismem a vyznáním Ježíšova božství, který byl úrodnou půdou pro vznik herezí.

Za antitrinitářský radikální reformační směr můžeme označit právě unitářství, jako proud reformačního křesťanství. Z počátku se při unitářských bohoslužbách standardně křtilo, byla prováděna eucharistie, četlo se písmo a kázalo. Unitáři však v těchto svých počátcích nebyli příznivě přijímáni. Jedním z případů nepřátelství vůči unitářům může být i poprava španělského lékaře a teologa Michaela Serveta, za jehož upálením ve švýcarské Ženevě údajně stál Jan Kalvín. (Štampach, 2010)

Unitáři tak museli hledat zázemí na jiných místech Evropy. Konfesně velmi pestré a tolerantní území Transylvánie, dnešního Rumunska, se jim stalo útočištěm. Unitáři také našli přívětivější prostředí v tehdejší katolické Polsku, které od roku 1569 až do trojího dělení Polska bylo státem demokratickým a jiné náboženské směry respektujícím. Zejména po roce 1795 nacházeli unitáři útočiště v Americe, posléze ve Spojených státech amerických, kam v té době odcházeli i např. baptisté, metodisté, kvakeři atd.

Roku 1796 je založen první stálý unitářský sbor ve Philadelphii. Později vzniká jiný unitářský sbor pod vedením Jamese Freemana. Freeman nesouhlasící s trojičním dogmatem, upravil modlitební knihu a z liturgie vypustil Nikajsko-Cařihradské vyznání víry (Radová, 2004, *Chryssides, The Elements of Unitarism*, S 33.) Unitářství po dalším poměrně komplikovaném vývoji v USA přichází začátkem 19. století opět do Evropy.

1.1.2 Unitářství v USA a v Evropě

Vývoj v USA spočíval v rozdělení do dvou směrů. První směr můžeme označit jako unitářství, které si zachovává svou netrojiční víru založenou hlavně na křesťanství. Dále to byli unitáři-universalisté, pro které hlavním zdrojem víry už nebyla bible, ale čerpali podněty z pramenů více světových náboženství. Vyznávali spíše panteismus a někdy i přírodní mystiku a transcendentalismus se vztahem k přírodě a vesmíru, jako například americký intelektuál, spisovatel a unitářský duchovní Ralph Waldo Emerson nebo další významný americký unitářský myslitel a filozof Henry David Thoreau. (Štampach, 2010).

Nejvíce specifické pro universalismus bylo, že věřil ve spásu všech, každé duše (oproti kalvínskému učení o dvojím předurčení). Universalisté se domnívali, že to, aby jedni byli vybráni ke spase a druzí k věčnému zavržení, odporuje boží lásce. Proto i tresty v posmrtném životě chápali jako určitý ohraničený úsek, během kterého je duše očištěna a připravena na věčnou boží přítomnost. (Radová, 2004)

V roce 1886 se v USA odehrává konference duchovních v Cincinnati, která měla značný vliv na další vývoj unitářství. Existovali jak přívrženci staré tradice, tak její odpůrci. Duchovních, kteří již nechtěli být „žáky pána Ježíše Krista“ a odmítali označení křesťan, byla celá řada, v jejich čele stál Octavianus Brooks Frothingam. Konference nakonec po dlouhých diskuzích přijala prohlášení, že podmínkami členství Západní unitářské konference nebudou žádné dogmatické zkoušky, ale je vítán každý, kdo bude chtít nastolit pravdu, spravedlnost a lásku ve světě. (Radová, 2004, *Chryssides, The Elements of Unitarism*, S33.)

Je třeba podotknout, že unitářství v USA se významně podílelo na prosazování zásad svobody a rovnosti. Většina amerických unitářů se během občanské války (1861-1865) postavila na stranu Unie (tzn. Severu), tedy proti otroctví. Důsledně také dbali na dodržování rovnoprávnosti mužů a žen, na základě přesvědčení, že všichni lidé jsou si rovni. Zaměřovali se i na praktickou činnost zlepšující podmínky chudých a na prosazování nových humánních zákonů. K unitářství se v Americe hlásily významné osobnosti, např. spisovatelé či státníci. Spojené státy měly několik unitářských prezidentů, včetně Thomase Jeffersona a Johna Quinceye Adamse. V USA bylo unitářství zejména v 19. st. neobyčejně vlivným náboženským směrem (např. Harvardova univerzita byla prakticky po generace v rukou unitářů). (Strejček, 1999)

V druhé polovině devatenáctého století můžeme hovořit o příchodu unitářů do Evropy. Náboženská i společenská situace vlivem politických změn na většině míst Evropy umožňovala příchod alternativních náboženských směrů. Nové myšlenkové proudy – liberalismus a socialismus společně s novými vědeckými objevy – zpochybňovaly dosavadní obraz světa. Ve druhé polovině devatenáctého století dochází k postupnému pronikání a de facto navrácení unitářství zpět do Evropy. Po první světové válce se pozornost silných unitářských sborů v USA ještě více soustředí na Evropu, zejména na oblast Transylvánie, kde se unitáři nacházeli v těžké situaci, ale i na území nově vznikajícího státu – Československé republiky. (Štampach, 2010)

1.2 Stručná historie českých unitářů před rokem 1950

Skutečný vznik již jasně profilovaného unitářství v Čechách je bezprostředně spjat s náladami a dobovými tendencemi před vznikem samostatné republiky a krátce po jeho vzniku. V prvním desetiletí 20. století se totiž u nás začala projevovat krize náboženství a tradičních církví. Především církev katolická se zkompromitovala svou podporou monarchie a později nevstřícným postojem vůči první republice. (Hora, 1982)

Krize však byla mnohem hlubší než jen v rovině politických postojů. Nemalou

pozornost jí věnoval Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) ve svém spise *V boji o náboženství*, který byl poprvé publikován v r. 1904.

Masaryk měl skutečný zájem o duchovní situaci své doby a zároveň měl nedogmatickou představu nového náboženství, jež by mohlo vyrůst v osvobozeném národě. K těmto myšlenkám se vracel Norbert Fabián Čapek, zakladatel československého unitářství. Názory Čapkovy korespondují s Masarykovými. O samotném spisu *V boji o náboženství* bylo řečeno, že stojí plně a cele na stanovisku unitářském. (Čapek, 1932)

1.2.1 Založení NSČU, N. F. Čapek, T. G. Masaryk, Ch. Masaryková

České unitářství v institucionalizované podobě vzniklo nedlouho po vyhlášení samostatné Československé republiky a to 9. 4. 1922, kdy byla založena Pražská obec Svobodného bratrství.

Krátce po svém založení se pak českoslovenští unitáři stali členem Mezinárodního svazu pro svobodné křesťanství a náboženskou svobodu (International Association for Liberal Christianity and Religious Freedom, zkratka IARF) (Nekvinda, 1999, Radová, 2004)

S celorepublikovou působností pak vzniká v roce 1923 Společnost svobodného bratrství. Jejím zakladatelem se stal doktor Norbert Fabian Čapek, který se narodil 3. 6. 1870 v Radomyšli u Strakonice a zemřel 30. 10. 1942. Později 30. 6. 1930 byli unitáři státem uznáni a zaregistrováni jako Náboženská společnost unitářů československých. (Pivoňka, nedatováno).

S doktorem N. F. Čapkem jako klíčovou osobností pro české a československé unitářství se setkáváme v literatuře i v rozhovorech s dnešními unitáři doslova na každém kroku. Tato nábožensky poměrně komplikovaná osoba, která na své pozoruhodné duchovní pouti urazila dlouhou cestu od římského katolictví, přes obrácení k baptistické víře, následného studia baptistického semináře v Hamburku, vysvěcení na baptistického kněze, inklinování k myšlenkám křesťanského socialismu, až k samotnému unitářství.

Text zaměřený na podrobný životopis N. F. Čapka by byl patrně stejně obsáhlý jako

jedna bakalářská práce. Přibližme si však prostřednictvím unitářského autora Ludřka Pivoňky Čapkovo definitivní duchovní rozhodnutí právě pro unitářství.

„V roce 1898...si prožil svou druhou velkou duchovní krizi. Přestože se chtěl v baptistické kazatelské činnosti plně nasadit, uvědomoval si, že pochybnosti o baptistické věrouce jsou tomu překážkou. Bylo mu vyčítáno, že nehlásal pravé biblické Boží slovo. Tato těžká životní situace ho nakonec přivedla k žádosti, aby se mohl setkat s profesorem T. G. Masarykem. Masaryk souhlasil, a tak mu Čapek předložil svůj problém. Vysvětlil mu, že podobně jako v jeho případě existují lidé, kteří by chtěli pěstovat duchovní život, ale nemohou se ztotožnit s křesťanskými dogmaty. Co by měli tito lidé dělat? Měli by založit svobodné křesťanské obce, které by později získaly státní uznání? Když Masaryk Čapka vyslechl, sdělil mu, že je svým smýšlením vlastně unitář. A tak jej v roce 1910 na 5. Světovém kongresu svobodného křesťanství a náboženského pokroku seznámil se zahraničními unitáři. Čapek se tam setkal s prezidentem Americké unitářské asociace W.R. Huntem. Od tohoto okamžiku začal hlouběji studovat unitářskou literaturu.“ (Pivoňka, nedatováno)

Rok 1921 už znamená definitivní Čapkovo obrácení k unitářství. Se svou manželkou Májou, vstupuje po emigraci před rakousko-uherskými úřady do USA, do unitářské obce v Essex Coutry v New Jersey. Později se s finanční podporou amerických unitářů pak v roce 1921 vrací do svobodného Československa a zakládá Pražskou obec Svobodného bratrství a později v roce 1930 Náboženskou společnost unitářů československých. Život nejvýznamnějšího českého a československého unitáře doktora N. F. Čapka končí 30. 10. 1942, kdy umírá mučednickou smrtí v koncentračním táboře v Dachau. Přesné okolnosti jeho smrti nejsou dodnes objasněny. (Pivoňka, nedatováno).

Čapek jako výrazná osobnost s sebou nese několik teologických konceptů (pakliže přijmeme, že je možné se v rámci unitářů o teologii bavit), které unitářské obce uznávají dodnes. Je to zejména koncept tzv. Tvůrčího náboženství zaměřeného na „nové“ chápání Boha jako smyslu života či vyšší moudrosti specifikovatelné pro každého člověka zvlášť.

Nejkomplexněji své názory a myšlenky vyjádřil ve spise Nová brázda, který vyšel

v roce 1925. Bůh je mu veliké jsoucno, smysl života a základ všeho bytí, vesmírnou duší, jejíž tělem je celý svět. Projevuje se v zákonitosti pořádku a v mocných a harmonických dílech přírody. Čapek také nevěřil v zázraky ani v hříchy jako samostatnou teologickou kategorii – byla to v jeho představách spíše jakási nevědomost, či nemoc. Spása je mu nejvyšším určením člověka, k němuž člověk dospívá svým vlastním mravním úsilím. I k ostatním teologickým kategoriím jako na příklad smrt, posmrtný život, církev, bible, kněžství, bohoslužba, modlitba atd. se vyjadřuje tak, že jim nepřisuzuje žádný nadpřirozený charakter a nevidí je v žádných dogmatických souvislostech. O Ježíši se vyjadřuje jako o člověku, který si zasluhuje následování jako veliký mistr. (Radová, 2004)

Přiblížit Čapkovi náboženské pocity by nám mohl následující citát vyjadřující se k základní stavební jednotce unitářství – k jednotě:

„My zdůrazňujeme Unitu, to znamená Jednotu – Jednotu veškerenstva... Nejsou dva oddělené světy a mezi nimi propast. Je pouze jeden jediný svět v Bohu a Bůh v něm. Je Jednota veškerenstva v nekonečných vibracích a proměnách z věčnosti do věčnosti.“

„Unitářství je pak organizovaná snaha spojovat lidi, nikoliv konfesijně, stranicky, stavovsky, rasově, nýbrž páskami kulturního a mravního úsilí a lepšího člověka a dokonalejší společenské řády.“

Koncept Čapkův se tak ve vrcholné fázi jeho života přibližuje ucelenému a náboženskou krizí přelomu století ovlivněnému konceptu T. G. Masaryka. Masaryk svou představu necírkevního náboženství popisuje jako náboženství bez tradičních církví, kde věda a víra jdou spolu ruku v ruce, v němž bude mravnost nadřazena církevnictví.

Čím je vlastně Masarykovi náboženství a proč mu přisuzuje důležitost v životě člověka? Je mu především uvědoměním našeho poměru ke světu, je mu uvědoměním smyslu života, je opravdovostí. Je mu centrální duchovní životní silou a úsilím o život nový, o nové, vyšší životní hodnoty. (Masaryk, 1904)

Masaryk byl unitáři vysoce ceněn, došlo dokonce k mylnému názoru, že sám byl

unitářem. Není tomu tak, Masaryk unitářem nebyl, ale unitářkou byla jeho žena Charlotta Masaryková. (Nekvinda, 1999 v Radová, 2004)

Masaryk sám vyjádřil určitou pochybnost o svobodných církvích (měl na mysli především americké unitáře), když řekl:

Je ovšem otázka, dovedou-li tyto svobodné církve zaručit člověku život náboženský, nepěstují-li příliš vzdělání jednostranně rozumové. Klade se v nich příliš velký důraz na filozofickou práci. (Masaryk, 1904)

Jak již bylo výše zmíněno, N. F. Čapek se však seznámil s unitářstvím právě díky Masarykovi, když k němu r. 1910 přišel pro radu, jak sám říká „ve velké tísní duševní“ a svěřil se mu, do jakých vnitřních rozporů se dostal.

Jako první praktikující československou unitářku můžeme označit právě Masarykovu manželku Charlottu, která vyrostla v zámožné unitářské rodině ředitele pojišťovny v USA. Prostřednictvím jejich náboženských názorů se T.G.M. pravděpodobně poprvé setkal s unitářstvím. V zakládání Svobodného bratrství po roce 1922 a později Náboženské společnosti československých unitářů po roce 1930 se však výrazněji neangažovala. Přes všechny těžkosti a komplikace ve třicátých letech se NSČU dokázala s podporou tuzemských a zahraničních podporovatelů dostat z problémů a dál nábožensky fungovat. Velká rána pro unitáře však přichází koncem roku 1938 zákazem veškerých kulturních akcí. Sídlo československých unitářů – palác Unitaria v Karlově ulici se dostává do finančních problémů a celá krize vrcholí 28. 3. 1941 zatčením N. F. Čapka gestapem a jeho pozdější smrt v říjnu 1942. (Tvrdek, 1995)

1.2.2 Čeští unitáři od roku 1945 do roku 1950, dr. K. Hašpl

Čapkovým oddaným společníkem v zakládání a rozšiřování SSB (Společnost svobodného bratrství), NSČU a posléze i nástupcem byl doktor Karel Hašpl, jehož duchovní cesta byla podobná jako cesta Čapkova – od víry římskokatolické přes víru českobratrskou až

k víře unitářské. Karel Hašpl se ještě za války po Čapkově zatčení ujímá ilegálního řízení NSČU a ještě podstatnou dobu po válce hraje nejdůležitější roli ve vedení NSČU.

Dr. Ing. Otakar Mikeš k Hašplovi uvádí:

Hašpl neměl Čapkův charismatický pathos, řečnický oheň a strhující výmluvnost. Byl klidnějším, avšak výborným a pohotovým debatérem a promýšlel všechno až do dna. Byl rozeným analytikem i syntetikem, hloubavým duchem, jenž trpělivou a důkladnou prací získal velký filozofický rozhled, což mu umožnilo domýšlet náboženské problémy až téměř ke kořenům. (Mikeš, nedatováno)

Prameny také uvádí, že byl přátelštější a empatičtější než dr. Čapek a lidé k němu měli blíže. Vtiskl tak pevnou kostru ideové stavbě našeho unitářství. Jeho literární tvorba by vyžadovala samostatné pojednání. K Čapkovi se vzhlíželo se zbožnou úctou, avšak zůstával určitý odstup. K Hašplovi lidé přicházeli otevřenější a s větším odevzdáním. Cítili se s ním uvolněně, neboť byl nejen jejich přítelem a rádcem, ale měl i smysl pro humor. (Mikeš, nedatováno)

V roce 1945 po obnovení činnosti a navrácení paláce Unitária a dalšího majetku zpět do rukou československých unitářů se v Praze přes Hašplem založenou Unitářskou pomocnou službu (UPS) soustředí velké množství humanitární pomoci, která byla rozdělována bez ohledu na náboženskou příslušnost všem, kteří byli z pohledu unitářů potřební. (Samojský, 2010)

Na prvním poválečném sněmu 13. listopadu 1945 byl potvrzen Karel Hašpl jako hlavní duchovní představitel, několik členů NSČU bylo vysláno na studia do zahraničí (mezi nimi Dušan a Hvězdoň Kafkovi). Také se podařilo založit nové sbory v Jičíně, Pardubicích a Besednicích v jižních Čechách a obnovit činnost sborů v Praze, Brně, Plzni a Kladně. (25 let čs. unitářství 1923–1948).

Významným počinem unitářů v Československu mezi rokem 1945 a 1948 byla také

rekonstrukce dětského domova Hany Benešové v Olešnicích ve středních Čechách, kterou zprostředkovala výše zmíněná Unitářská pomocná služba přes své zahraniční (zejména britské a americké) sponzory a který byl 15. února 1947 předán do užívání. (Šarhan, 1947 v Radová 2004, www.unitaria.cz)

Po 25. únoru 1948 vydává NSČU 1. března prohlášení podporující vládu Národní fronty. Unitáři se dělí na dvě skupiny. Jedna považuje 25. únor za pozitivní a věří změnám v československé společnosti, druhá jej zavrhuje a tuší, že přichází doba útlaku a nesvobody. Také Karel Hašpl z počátku věřil v pozitivní změny ve společnosti, během poměrně krátké doby tento názor však opustil. (Radová, 2004)

Někteří členové Hašploví vyčítali sklon k levicové orientaci Unitarie. V roce 1948 se ze studií vrací Dušan Kafka, pozdější Hašplův nástupce ve funkci ústředního duchovního NSČU a svou činnost končí Unitářská pomocná služba. V roce 1950 skládá Karel Hašpl vyžadovaný slib věrnosti lidově demokratické republice a je mu udělen státní souhlas k výkonu duchovenské práce. (Radová, 2004)

Hašpl – pocházející z malých skrovných venkovských poměrů – měl vskutku silné sociální citění, avšak z počátečního marxistického opojení ho během dvou let vyléčil totalitní a nedemokratický přístup komunistů a Hašpl začal být komunistickým režimem pronásledován a šikanován, což se časem stupňovalo. Od zatčení jej ochránilo jen jeho vážné onemocnění. Státní bezpečnost se obávala, že kdyby ve vězení zemřel, vrhlo by to na režim špatné světlo. Ukázalo se totiž, že onemocněl tehdy dost záhadnou nevléčitelnou chorobou latinsky nazývanou myasthenesis gravis, která se sice vleče pomalu, je však smrtelná. Karel Hašpl po deseti letech nemoci dne 27. prosince roku 1964 ve svých 60ti letech umírá. (Mikeš, nedatováno)

1.3 Historie a teologie českých unitářů v letech 1950–1989

V roce 1950 byla v Československu znemožněna činnost celé řady malých a alternativních náboženských skupin a duchovně orientovaných společenství a organizací (Teozofická společnost, Antropozofická společnost, Obec křesťanů, Křesťanská věda, svobodní zednáři atd.), které nezapadaly do režimního pojetí lehce kontrolovatelných a pokud možno co nejvíce čitelných náboženských organizací. Jednalo o deset náboženských společností, kterým bylo doporučeno, aby své náboženské potřeby, pokud je dále ještě mají a chtějí v nich pokračovat, realizovaly v NSČU. (Štampach, 2010).

Důvod, proč bylo ostatním duchovně orientovaným organizacím doporučeno pokračovat u unitářů, byla pravděpodobně provázanost NSČU se Státní bezpečností a ministerstvem kultury ČSSR, a tím pádem velká kontrolovatelnost ze strany státních orgánů.

V období po roce 1950 se setkáváme s celkovým teologickým posunem NSČU, s koncem doktora Karla Hašpla ve funkci duchovního správce a s dalšími personálními změnami. Na unitářské půdě se také od šedesátých let až do revoluce v roce 1989 intenzivně vyskytují představitelé odlišných náboženských směrů.

1.3.1 Osobnosti československého unitářství v době totality, dr. Dušan Kafka

Unitářství dvacátého století je obecně přesvědčení bez jasně daných pravidel a dogmat. Unitáři jsou však na tento stav hrdí a v osobních rozhovorech i ve své literatuře jej často zdůrazňují. Snaha o racionalizaci a zvědečtění víry je jasně patrná už u prvního československého unitáře dr. N. F. Čapka. Kladení důrazu na mravně naučné a obrodné snahy postupně vytlačuje jakýkoliv náznak transcendentního, až na jednotlivé zmínky o živém zákonu přírody atp. Spiritualita je tedy u unitářů své doby spíše trpěná než vyhledávaná. Českoslovenští unitáři nikdy neměli vyznání víry, vždy byla snaha o potlačení církevnictví a co největší náboženskou i filozofickou rozmanitost. (Hora, 1982)

V podání duchovního správce NSČU z konce čtyřicátých a začátku padesátých let dr.

K. Hašpla, se setkáváme již s daleko universalističtějším pojetím Boha a náboženství než u dr. N. F. Čapka. Dr. Hašpl v roce 1952 ve svém díle Pokrokové náboženství tvrdí:

„Přijde doba, kdy třeba nebude užíváno ani pojmu náboženství, kdy se ani nebude říkat Bůh... ale stále bude trvat touha vnikat do větších hlubin a tajemství tohoto světa... a náboženství již nebude zvláštním oborem, ale každý lidský projev.“

Náboženství je Hašploví spíše životním stylem či jakousi vyšší etikou, když píše:

„náboženství je způsob života, který je výsledkem vztahu ke světu, lidem a k silám, vesmíru, Bohu...“

V momentě, kdy se pak v roce 1958 objevuje na scéně dr. Dušan Kafka a střídá dr. Karla Hašpla, je již teologie nejvyššího správce NSČU, který vždy v české unitářské historii nejvíce ovlivňoval teologické směřování celé obce, jen vyšší etikou a jakýmsi nábožensko-liberálním přístupem ke světu. O křesťanském zakotvení československých unitářů již přestává být řeč. Dr. Dušan Kafka jako nejvyšší představitel NSČU působí až do roku 1990 (Samojský 2010, Radová 2004). Zde je možné vidět první teologickou proměnu po roce 1950, byla jí personální výměna dr. Kafky za dr. Hašpla. Dr. Hašpl byl sice o poznání universalističtější (ve smyslu ještě více liberálnější a otevřenější v diskusi na téma, co všechno je vlastně unitářství a co ho determinuje, nikoliv křesťanského universalismu ve smyslu universální spásy) a teologicky i filozoficky ještě více otevřenější, než byl dr. N. F. Čapek. Hašpl však jako spoluautor Čapkovy knihy Tvůrčí náboženství, Čapkův pobočník a nástupce, který po něm roku 1941 přebírá funkci duchovního správce, a tím i všechny duchovní úkony a správu české unitářské obce (např. matrika, duchovní poradna atd.), stále představuje autentického unitáře nejen vzděláním na unitářské univerzitě v Berkeley v USA, ale i teologií, rituály, správou obce a každodenní praxí.

Dr. Kafka unitářství za dobu svého působení převede pouze na teoretickou rovinu. Jeho nástup, působení i konec v čele NSČU je ve znamení jeho úzké spolupráce s církevním odborem ministerstva kultury a s StB, státní orgány v něho měli dlouhá léta důvěru a

nepředpokládá se, že by je dr. Dušan Kafka někdy zklamal. V archivu státní bezpečnosti je veden jako důvěrník pod čísla 03830 a 09180 – oba svazky jsou pod krycím jménem „Dušan“. V obou případech se dle data narození (26. 4. 1916) jedná o stejnou osobu.

Jeho teologie je již čirým universalismem v moderním slova smyslu (jakýmsi splynutím či synergií všech náboženství a duchovních myšlenek – nikoliv historického universalismu ve smyslu univerzální spásy) a z něj plynoucí relativizací věrouky světových náboženství. Od padesátých let se v paláci Unitaria konají Kafkovy přednášky na téma průnik náboženských systémů západu a východu s tituly: Swami Vivekananda, Ježíš v očích Hindů, Ve jménu osvíceného Upanišady, Březina a indická filozofie. Jeho pojetí unitářství je tak jakousi všeobecnou a všeobjímající prázdnou bublinou, jakýmsi zastřešením všeho jen trochu duchovního. V osobě dr. Kafky se tak v českém unitářském prostředí koná nejen mravní, ale i teologický úpadek.

V jedné ze svých přednášek, jak píše Mgr. Romana Radová, autorka diplomové práce Unitářství ve světě a v České republice, například hledal v Ježíšově učení esoterickou nauku, která byla upravena do řeči přijatelné Židům a občanům římského impéria. Křesťanská zvěst tak byla, podle Kafky, postupně deformována, nad universalismem zvítězil dualismus, pro barbary přijatelnější. K plnému pochopení Ježíšovy zvěsti je třeba vědět o původním universalistickém východisku, které se stejnou měrou objevuje v buddhismu či indických upanišadách (Radová, 2004). Dušan Kafka charakterizoval základní unitářskou ideu takto:

„Vesmír, vyvíjející se na různých nám viditelných i nepostřehnutelných úrovních, je ve svém základě jednotným, tj. že Nejvyšší Jsoucno, i když se projevuje mnohostí, je jen jedno [...] Myšlenka jednoty (lat. unitas), stala se nejen základním a výchozím bodem filozofie Unitarie, ale odrazila se i v jejím názvu.“ (Kafka, 1970)

V těchto Kafkových slovech je jasně vyjádřen na symbolické úrovni posun od staršího („křesťanského“ – pozn. aut.) unitářství, chápaného spíše jako antitrinitářství, k novějšímu universalistickému pojetí. (Kafka, 1970 v Radová, 2004).

Ona historická myšlenka unitářství – jednota Božího subjektu, Čapkem modifikovaná

do jakési všeobecné jednoty člověka s Bohem, Boha s člověkem a jednoty „veškerenstva“ (viz podkapitola 1.2.1.) – tak byla Kafkou posunuta do jiné roviny, než o jaké byla v minulosti dávné i novější řeč. Bůh už není Bohem, ale Nejvyšším Jsoucnem, jednota už není antitrinitářskou jednotou Božího subjektu či sjednocením člověka s Bohem, ale v Kafkově pojetí se mění v jednotu Vesmíru.

Sama duchovní praxe dr. Kafky spočívala hlavně v přednáškách na duchovní témata. Byl prakticky jediným unitářským představitelem, kterému bylo v době reálného socialismu dovoleno jezdit na náboženské konference do zahraničí. Bylo to dáno zejména jeho věrností režimu. Státní orgány se mohly vždy spolehnout, že přijede zpět do Československa a podá jim potřebné informace. Drtivá většina jeho činnosti spočívala v podrobném rozebírání různorodých náboženských otázek. Členům a sympatizantům unitářů popisoval při svých přednáškách, které měly ducha spíše akademického než náboženského, nejčastěji duchovní praxi a teologii východních náboženství, ale i jiných náboženství, včetně křesťanství a islámu. (Samojský, 2010)

Kafkovo působení a doba, ve které v Unitarii byl, znamenala likvidaci sebemenších prvků autentického unitářství, či následování odkazu dr. Čapka a dr. Hašpla u československých unitářů; věroučné rozmělnění prakticky do všech myslitelných náboženských směrů, boj politickými, lidskými a zřejmě i finančními prostředky proti lidem, kteří s ním nesouhlasili a zastavení činnosti vydavatelství Unitaria. Přesto dodnes osoba dr. Dušana Kafky dělí české unitáře na tábor jeho příznivců a odpůrců.

Unitáři sami přiznávají, že jsou touto osobou i v dnešních dnech děleni. Jedněm se nelíbí jeho úzká spolupráce se státními složkami a likvidace oponentů a jejich náboženských projektů, druzí s úctou oceňují jeho empatii, rétorické schopnosti, inteligenci, schopnost pomoci v duchovních věcech a v životní orientaci a schopnost v těžkých chvílích poradit. Diskuse o osobě Dušana Kafky se na setkání unitářské obce konají mezi pamětníky dodnes. Kafka i přes svou spolupráci s StB není úplně černobílou osobností ani uvnitř NSČU. Na jeho

obranu je nutno říct, že složitost situací a tlak, jakému byl zřejmě dr. Kafka za dob normalizace vystavován, byl jistě nezanedbatelný. (Samojský, 2010)

Známa mezi unitáři je Kafkova snaha o vyšachování doktora Karla Hašpla z pozice náboženského správce NSČU, kterou ve spolupráci se státními orgány uskutečňoval v padesátých letech. Nemocný Karel Hašpl posléze pod tlakem církevního odboru ministerstva kultury a Státní bezpečnosti, jak již bylo výše zmíněno, v roce 1959 odchází a nahrazuje ho právě Kafka.

Významná a stále aktivní osobnost v NSČU dr. Ing. Otakar Mikeš „odejití“ dr. Hašpla z funkce popisuje následujícím způsobem:

*„Koncem zimy 1959 se k Hašplovým dostavil br. dr. Dušan Kafka se vzkazem, že se br. Hašpl musí s ním okamžitě dostavit na ministerstvo. Tam byl ihned zbaven funkce a s ním musela z Karlovky odejít i (jeho žena – pozn. aut.) sestra Bohdanka (Hašplová – pozn. aut).“
(Mikeš, nedatováno)*

Je znám i případ doktora Václava Antropia, který vedl v sedmdesátých letech v Unitarii velmi populární kurzy hathajógy. Archiv NSČU obsahuje materiály a dopisy v nichž Kafka informuje o jeho činnosti a komunikuje s ministerstvem kultury o jeho odstranění. (Samojský, 2010)

Snad nejpalčivějším případem pozdějšího normalizačního přístupu a z toho plynoucí „personální práce“ dr. Kafky je případ mystika JUDr. E. Tomáše. Byl pokračovatelem Františka Drtikola (nejvýznamnějšího českého buddhisty) a Paula Bruntona (britského filosofa, mystika, a cestovatele), byl vyznamenán medailí za chrabrost, oceněn antifašista, právník, intelektuál a později i člověk, který jako nepohodlná osoba pro komunistický režim v Československu byl nucen vykonávat manuální práce pomocného dělníka a mechanizátora. JUDr. Eduard Tomáš byl jednou z nejvýznamnějších náboženských kapacit druhé poloviny dvacátého století v Československu. Příběh JUDr. Eduarda Tomáše jako přednášejícího

NSČU začíná někdy v roce 1963, kdy mu jeho přítel doktor Václav Antropius nabízí možnost přednášet v pražské Unitarii.

Pro Eduarda Tomáše to tehdy zřejmě byla jediná příležitost jak oficiálně veřejně přednášet. Kromě svých soukromých žáků, se kterými se společně s manželkou RNDr. Mílou Tomášovou setkávali zejména na chatě v Jílovém u Prahy, byly přednášky v Unitarii možností, jak ve své době veřejně vystoupit pro větší počet lidí. (Štampach, 2010)

Dr. Tomáš tedy nabídku přijímá a působí v Unitarii až do roku 1970. Za tu dobu zde odpřednášel tři velké cykly: Umění klidu mysli, Tajné nauky Tibetu a Jóga velikého symbolu (každý z cyklů čítal zhruba kolem deseti, dvanácti přednášek – všechny knižně vydalo nakladatelství Avatar). (M. Tomáš, 2010)

Působení dr. Tomáše provázelo od začátku veliký úspěch a zájem veřejnosti. Byl to velice dobře vypadající člověk a charizmatický rétor, jeho přednášky, při kterých byl oděn v černém taláru s unitářským znakem a nápisem „*Veritas vincit*“, navštěvovaly stovky posluchačů. Syn JUDr. Tomáše – Ing. Miloš Tomáš – se domnívá, že někdy až tisíce lidí, což bylo nejprve trnem v oku jeho kolegům z Unitarie Kafkovi a Scheuflerovi a později i orgánům Státní bezpečnosti, které vždy pilně informoval buďto Dušan Kafka nebo kdokoliv další z nastrčených posluchačů-spolupracovníků uvnitř Unitarie.

Přes výše popsanou velkou návštěvnost a poměrně vysokou popularitu přednášek JUDr. Tomáše jeho působení v řadách NSČU končí za neutěšených až bouřlivých okolností, kdy mu bylo z částečně závistivých a částečně „státně-bezpečnostních“ důvodů znemožněno pokračovat v činnosti pod hlavičkou unitářů. (M. Tomáš, 2010)

Ing. Miloš Tomáš uvádí metody užívané proti jeho otci, jako bylo záměrné rušení přednášek, zakazování témat, k nimž chtěl dr. Tomáš promluvit, psychické vydírání a vyhrožování zákazem činnosti. Ten nakonec na přelomu let 1968 a 1969 skutečně přichází a dr. Tomášovi je tak definitivně znemožněna činnost. Na podporu dr. Tomáše je ještě organizována petice, kterou podepisují hlavně mladí, kteří žádají jeho setrvání a naopak odvolání dr. Kafky. V nastupující normalizaci však tato aktivita nemá sebemenší šanci a

petice je smetena ze stolu. Ještě necelý rok jezdí dr. Tomáš s průkazkou lektora jógy po celé republice, jeho činnost je definitivně udušena až po zákazu veškeré činnosti koncem roku 1969. (M. Tomáš, 2010)

Stejný osud čeká i další dva přednášející v Unitarii – Vratislava Jana Žižku a evangelického faráře pana Matouše, jimž dr. Dušan Kafka a údajně i Jiří Scheufler zařídili odnětí tzv. státního souhlasu.

JUDr. Tomáš sám se k celé situaci vyjadřuje ve své knize Paměti mystika následujícím způsobem:

„...v Unitarii se vyskytl závistivý člověk, který moje duchovní promluvy soustavně narušoval, zřejmě jen proto, že na mne lidi chodili, a on měl poloprázdný sál. Neřekl nic, tvářil se, jako by se nechumelilo, ale já věděl, že to dělá on, a Míla (Tomášová, manželka dr. Tomáše – pozn. aut.) to věděla taky. Není každý duchovní opravdu duchovní. Bylo to občas velmi nepříjemné, ale dalo se to zvládnout. Horší to bylo za Němců, což už jsem tak trochu naznačil v kapitole o meditaci na gestapu, ale nejhorší to bylo za komunistů. Tehdy se útlak ducha silně vystupňoval...“ (E. Tomáš, 1998)

Míra spolupráce Jiřího Scheuflera, mystika, zpěváka a jednoho z přednášejících unitářských duchovních, se státními orgány je však otázkou. Jeho jméno na internetových stránkách www.cibulka.com v seznamu spolupracovníků Státní bezpečnosti figuruje. Je vedený jako důvěrník pod číslem 20377 a s krycím jménem „Mystik I“. V oficiálních seznamech StB umístěných na internetových stránkách Ministerstva vnitra ČR se však jméno Jiří Scheufler ani jeho údajné krycí jméno „Mystik I“ nevyskytuje.

1.3.2 Teologický vývoj československých unitářů v době totality

Zde připomeňme, že přes nepochybnou vzdělanost a kvalitu přednášejících v ústředí NSČU jako byli dr. Eduard Tomáš, dr. Václav Antropius, dr. Tomáš Pfeiffer, Jiří Scheufler nebo Karel Weinfurter se začátkem šedesátých let přestalo jednat o unitářství v autentické podobě. Během šedesátých let je unitářům umožněno ještě několik zahraničních cest, léta sedmdesátá už znamenají faktickou izolaci od zahraničních partnerů (Radová, 2004) a výrazné utlumení českého unitářství jako náboženství. Toto omezení fungování NSČU na přednáškovou činnost vlastních tedy unitářských, ale i externích či hostujících duchovních učitelů trvalo od začátku šedesátých let až do Sametové revoluce v roce 1989. Unitářství více „křesťanské“ dle Čapka, ani unitářství více universalistické dle Hašpla, se vyskytuje jen minimálně. (Samojský 2010)

V 70. letech je v programech činnosti NSČU uvedena následující anotace:

„Unitaria je středisko pro rozvíjení mravního a duchovního života, uplatnění poznatků náboženské filozofie, biotechniky, integrální jógy aj... Organizuje se i praktický nácvik jógy, konzultace (integrální jóga), kroužek pro studium buddhistické literatury, meditativní cvičení sádhaná a pravidelné informace o náboženství východu.“

V diplomové práci Mgr. Romany Radové z roku 2004, která mi posloužila, jako významný informační zdroj pro mou bakalářskou práci, je uvedena teze, že se unitáři v sedmdesátých letech více universalisticky orientovali. Výše uvedený citát anotace z programu NSČU, ale i určitá znalost situace mi nedovoluje souhlasit. Realita unitářského fungování v šedesátých a sedmdesátých letech je jiná. Několik unitářských přednášejících (nepřesný by zřejmě byl termín „duchovních“) v pravidelných promluvách, či spíše přednáškách, popisuje či porovnává náboženské poměry a teologické zajímavosti v jednotlivých státech a na jednotlivých geopolitických územích. Přednášky se nepodobají ani

jakémusi unitářsko-universalistickému obřadu, natožpak unitářské bohoslužbě, mají spíše formu vysokoškolského kurzu. Na přednáškách neexistuje meditace, zpěv, aktivní zapojení posluchačů do děje, výjimku snad tvořily jen hojně navštěvované přednášky mystiků, zejména JUDr. Eduarda Tomáše. Nevychází také až na cyklostylované obrázkové letáčky žádné unitářské periodikum, které by třeba jen informovalo o činnosti a novinkách v NSČU. Unitáři sice konají obřady, avšak jiný projev autentického unitářství než provádění unitářských tzv. symbolických úkonů –svatba, uvítání dítěte, pohřeb – bychom těžko hledali. O teologickém posunu tak může být řeč pouze v negativním smyslu slova – jako o posunu směrem k bodu mrazu či úplném ukončení unitářských aktivit, které by bylo možno nazvat prakticky či systematicky teologickými.

Větší orientace na universalismus, tedy teologická proměna, která je pro tuto práci tak důležitá, nastane až v devadesátých letech, kdy společenským vývojem probuzení unitáři s vidinou lepšího vývoje povolávají emigranta z USA, kvakerského a snad i unitářského duchovního Vladimíra Strejčka. Od roku 1989 či spíše 1990–1991 tak začíná nová éra unitářů, kteří v několika desítkách členů obnovují činnost NSČU.

Autenticky unitářská činnost (i když jak jsme výše popsali v Hašplově podání je unitářství ještě volnější náboženství, než je tomu u otce-zakladatele českého unitářství dr. N. F. Čapka) byla významně omezena a snad i v teologickém smyslu přerušena Hašplovým odvoláním z funkce duchovního správce NSČU v roce 1959 a jeho smrtí v roce 1964. V roce 1990 a 1991 zažívá svou renesanci. V další části bakalářské práce se pokusím vystihnout historické a teologické proměny českých unitářů od devadesátých let dvacátého století až do současnosti .

2. Historické a teologické proměny českého unitářství po roce 1989

Teologický posun českých unitářů v období 1959–1991 můžeme označit za nikterak hmatatelný, až nulový. Odvoláním a smrtí Karla Hašpla začíná temné období pro unitáře, kteří jsou pod vedením lidí zapletených se Státní bezpečností, počet členů jejich obce klesá, není jim umožněno být v těsnějším kontaktu se zahraničními sbory, ani vydávat pravidelně unitářská periodika a literaturu. Jediným světlým bodem je vystupování externích, či hostujících duchovních a přednášejících v paláci Unitaria v Karlově ulici v Praze, které však závisí na povolení státních orgánů a ústředního duchovního. Tento stav však není však zapříčiněn sympatiemi dobových mystiků, religionistů a intelektuálů a jejich chtěním přednášet zrovna pod hlavičkou českých unitářů, ale rozhodnutím režimních kontrolních a policejních orgánů. Listopad 1989 a Sametová revoluce přináší do celé společnosti obrovské změny a s nimi související nové naděje. A nejenak se děje i u unitářů.

2.1 Obnovení činnosti NSČU po roce 1989

Doktor Dušan Kafka začátkem roku 1990 končí a nahrazuje ho Miloš Mikota. (Samojský 2010)

Konec doktora Kafky byl vzhledem k jeho pohnuté minulosti a spolupráci se státními orgány logický. Ing. Miloš Tomáš – syn dr. Eduarda Tomáše – který byl na přelomu šedesátých a sedmdesátých let donucen odejít z Unitarie za poměrně bouřlivých okolností, dokonce tvrdí, že se Dušan Kafka později ani nesnažil skrývat, že je na výplatní pásce Státní bezpečnosti. Jeho setrvání v pozici ústředního duchovního správce tedy nebylo ani teoreticky dále možné (M. Tomáš, 2010).

Byla svolána tzv. První iniciativní skupina, která žádá dr. Dušana Kafku o okamžité odejití z funkce ústředního duchovního správce a svolává sněm NSČU na prosinec roku 1990. První iniciativní skupina také rozhoduje o povolání emigranta a bývalého člena NSČU Vladimíra Strejčka (narozen 17. 3. 1948) na tři roky na místo duchovního (Koubek, 1999).

To si dle slov dr. Ing. Otakara Mikeše, člena První iniciativní skupiny, tehdy přála většina pražských unitářů.

Otázka obnovení duchovní činnosti měla být vyřešena přijmutím nové ústavy NSČU. V roce 1990 se obnovuje činnost vydavatelství Unitaria, v prosinci tohoto roku je pak na sněmu svolaném První iniciativní skupinou přijata ústava NSČU – dokument, který znamená první vleklý spor uvnitř českého unitářského hnutí a který znamená ochromení činnosti NSČU téměř na deset let.

2.1.1 NSČU těsně po revoluci v roce 1989

Unitáři hned z kraje roku 1990 obnovují své kontakty se zahraničím, zejména se svými kolegy z USA a Velké Británie a dále s organizací IARF (International Association for Religious Freedom, tedy Mezinárodní asociace pro náboženskou svobodu; dříve International Association for Liberal Christianity and Religious Freedom, Mezinárodní asociace pro svobodné křesťanství a náboženskou svobodu) (Strejček, 1999 v Radová, 2004).

V prosinci 1990 je na unitářském sněmu přijata nová ústava NSČU a začíná pracovat nově zvolený Ústřední správní sbor NSČU a Rehabilitační komise NSČU s úkolem rehabilitovat členy poškozené během komunistického režimu (např. Ludmila Odehnalová, dr. Otakar Mikeš) (Radová 2004). Obsahem ústavy, která byla sice dokumentem nedokonalým, ale pro obnovené fungování unitářů dostačujícím, byl demokratický výkon moci, vyvážené rozdělení duchovních i správních kompetencí uvnitř náboženské společnosti a důraz na navázání v činnosti na předválečné unitářské hnutí v Československu.

Ústava byla jako dokument poslána do USA Vladimíru Strejčkovi, který už ji v té době – začátkem roku 1990 – před svým příjezdem do Prahy odmítá akceptovat a vzniká tak první spor o ústavu uvnitř NSČU, ve kterém figuruje osoba Vladimíra Strejčka. (Samojský, 2010)

2.1.2 Osobnost Vladimír Strejček

Dříve než si chronologicky popíšeme události tzv. „Strejčkiády“ – desetiletého působení Vladimíra Strejčka jako samozvaného superintendenta českých unitářů, zaměříme se na jeho osobnost, jeho hlavní publikaci vydanou v roce 1999 a krátce i na jeho působení v Unitarii v letech 1977–1979.

Funkce superintendenta v době Strejčkova příchodu v roce 1991, kdy Strejček přijíždí do Prahy, podle platné ústavy z roku 1990, vůbec neexistuje. Superintendent je úřadem v metodistických a evangelických církvích, který zastává vedoucí duchovní nebo kazatel dané církve. Etymologicky i obsahově odpovídá úřadu biskupa (případně efora) v jiných křesťanských církvích. (internetová encyklopedie wikipedia - <http://cs.wikipedia.org/wiki/Superintendent>)

Pražští unitáři ani tzv. První iniciativní skupina, která pozvala na základě jednání s IARF Strejčka do republiky a která řídí unitářské ústředí mezi Kafkovým odchodem a Strejčkovým nástupem do čela ústředního duchovního, s vedoucí pozicí pro Vladimíra Strejčka nepočítali. Od začátku byla pro většinu unitářů důležitější ordinace Strejčka jako duchovního, o kterém se domnívali, že má unitářské a teologické vysokoškolské vzdělání, nikoliv jeho prohlášení za superintendenta či ústředního duchovního správce. (Mikeš, nedatováno)

Vladimír Strejček podle informací, které poskytli členové NSČU pod podmínkou zůstání v anonymitě, byl údajně člověk s osobnostními problémy, u něhož se vyskytovali nervové záchvaty a celková emoční nevyrovnanost. Údajně ani neměl příslušné unitářské vzdělání magisterského stupně, ale jen jakýsi kvakerský seminář (Kvakeři – oficiální název pro protestantskou denominaci Společnost přátel, angl.: Religious Society of Friends), po jehož dokončení mu byl udělen titul na úrovni bakaláře.

VI. Strejček se poprvé v paláci Unitaria vyskytuje už někdy v roce 1974 na přednášce Jiřího Scheuflera (viz závěr pododdíl číslo 1.3.1.) s názvem „Ramakrišna“. K návštěvě ho podle jeho vyjádření vedl dlouhodobý zájem o indickou duchovní tradici. Po bližším seznámení s unitářstvím zanechává operního zpěvu v Plzni a dr. Dušan Kafka (viz pododdíl

1.3.1) mu v roce 1975 dává písemné doporučení na Husovu bohosloveckou fakultu v Praze. Vladimír Strejček začíná ve 27 letech vysokoškolská studia. Dle jeho slov v té době už v Unitarii pravidelně promlouvá a vykonává unitářské symbolické úkony (vítání dítěte, rozloučení se zesnulým atd.) (Strejček 1999), pro což neexistuje jiný zdroj, než jeho kniha *„Historie a myšlenky unitářství a universalismu ve světě a v České republice“* vydaná v roce 1999.

Vladimír Strejček na straně 60 této publikace (jejíž první polovina je psaná v první osobě jednotného čísla a druhá polovina ve třetí osobě jednotného čísla, i když osoba autora se nezmění) uvádí, že jej dr. Dušan Kafka 1. srpna 1977 jmenoval duchovním Pražské unitářské obce. K tomuto tvrzení se současný ústřední a pražský unitářský duchovní dr. Petr Samojský staví takto:

„Co se týče toho, že by V. Strejček byl v roce 1975 pražským duchovním, neznám sice přesné historické okolnosti, ale je to prakticky nemožné, protože tehdy teprve začal studium na Husově teologické fakultě. Promluvy nebo přednášky mít mohl, to je pravda, protože u nás mohou promlouvat laici a často zveme také externisty. Nějaký ten symbolický úkon také dělat mohl, to je možné, ale zase to nic neznamená.“ (Samojský, 2010)

Strejček, který Kafku velmi pozitivně hodnotí, pochvaluje jejich vzájemnou spolupráci a vyjadřuje se o něm jako o silném odpůrci jakýchkoliv dogmat a regulí, (Strejček, 1999) jde ve svých těžko uvěřitelných tvrzeních ještě dál a uvádí na straně 61 své knihy, že ho dr. Dušan Kafka určil za svého nástupce ve funkci ústředního duchovního v době, kdy se chystal odejít do důchodu. Vyjádření dr. Petra Samojského k této myšlence je následující:

„Jestli měl být „nástupcem D. Kafky“, to je zvláštní pojetí, protože u nás jsou duchovní demokraticky voleni obcí. Sice vzhledem k nízkému počtu duchovních a potenciálních míst je možné, že se tak třeba Kafka tenkrát vyjádřil, anebo že Strejček si tak

okolnosti vysvětlil. Na každý pád ale „nástupnictví“ u nás nepěstujeme a nikdy jsme nepěstovali. A jestli toto bylo obsaženo v nějakém soukromém rozhovoru mezi Kafkou a Strejčkem, anebo jestli to byla Strejčkova interpretace okolností, nemělo by se tím argumentovat.“ (Samojský, 2010)

Strejček pak ještě dodává, že z důvodu určení nástupnictví do funkce ústředního duchovního se o něj začíná zajímat StB a že z toho důvodu se s manželkou Alicí rozhoduje nevrátit zpět do Prahy z kongresu IARF, který se konal v roce 1979 v Oxfordu v Anglii. (Strejček, 1999)

Toto tvrzení však nelze, stejně jako tvrzení o ordinaci duchovním Pražské obce unitářů a určení nástupnictví Dušanem Kafkou do funkce ústředního duchovního, nikterak ověřit a zdá se spíše nepravděpodobné.

Na začátku kniha deklaruje záměr zmapovat sedmdesátiletou historii NSČU. Více místa než unitářská historie však v knize dostává osobnost Vladimíra Strejčka, jeho manželky a nejbližších spolupracovníků. Strejček podává zvláště v druhé části podrobný výčet toho, co všechno v čele NSČU vykonal, seznamuje čtenáře se svým životopisem a pohledem na svět, činí tak na příklad v kapitole „Cesta za poznáním – učňovská léta v Americe“. Neskrývaný egocentrismus se vleče celou knihou jako červená nit. Vladimír Strejček zvládá prakticky v celém textu vyzdvihovat sebe a své schopnosti. (Koubek, 1999)

Redaktor renomovaného časopisu *Dingir* zabývajícího se církvemi, denominacemi a novými náboženskými hnutími – Jiří Koubek dokonce ve své recenzi ke knize konstatuje, že má dojem, že Vladimír Strejček v knize *Historie a myšlenky unitářství a universalismu ve světě a v České republice* záměrně lže:

„...na straně 86 Strejček píše, že sněmu v Praze v červnu 1994 se zúčastnili pouze zástupci obce pražské, brněnské a plzeňské. Dostává se tím do rozporu s nálezem Vrchního

soudu, který ve svém odůvodnění rozsudku z října 1998 uvedl, že na sněmu bylo přítomno 172 českých unitářů ze 6 obcí.“ (Koubek, 1999)

Dále Jiří Koubek konstatuje:

„To, že kniha je v podávaných informacích velmi neobjektivní, dokazuje například i závěrečný „Chronologický přehled života a událostí NSČU“, kde mezi zprávami z roku 1994 není vůbec jmenován červnový sněm v Praze, na kterém byl Vladimír Strejček odvolán z funkce a na němž byla přijata novela Ústavy z roku 1990, která platí dodnes. Asi není pochyb o tom, že tento celounitářský sněm byl větším mezníkem v dějinách NSČU než např. vznik agentury Gloria Strejčkovy manželky Alice.“ (Koubek, 1999)

Recenze knihy Vladimíra Strejčka v časopisu *Dingir* poukazuje i na nepravdivá tvrzení, která samozvaný superintendent českých unitářů publikuje v roce 1999 ohledně dvou platných ústav NSČU. Toto jeho tvrzení však vyvrátilo Ministerstvo kultury s poukazem na správný řád, který jasně určuje platnost sporných dokumentů ve prospěch Strejčkových oponentů.

2.1.3 Události tzv. „Strejčkiády“

Unitáři přes to, že nepočítají s vedoucí pozicí pro Vladimíra Strejčka, nákladně rekonstruují rozsáhlé prostory v horních patrech paláce Unitaria na luxusní byt (Samojský, 2010) a s velkým očekáváním a nadějemi vzhlíží k příjezdu nového duchovního z USA. Začátkem roku 1991 se tak skutečně stane a hned první dny Strejčkova působení v Praze se konají ve znamení ostrého sporu o ústavu z roku 1990 (Radová, 2004). 10. listopadu 1991 pak proběhne inaugurace do neexistující funkce a V. Strejček se prohlašuje superintendentem. Prvotní spor o onu ústavu, která nepočítá s funkcí superintendenta, v níž by se soustředily největší rozhodovací pravomoci a která je od začátku trnem v oku mocenským ambicím Strejčka, se

umocňuje a prodlužuje. Vl. Strejček a jeho příznivci, po neúspěšném pokusu o schválení jejich verze ústavy na bouřlivém unitářském sněmu 25. 4. 1992 v Praze, prohrávají a je zvolena nová komise pro změny v ústavě, ve které Vladimír Strejček není členem. Je také zvolen nový Ústřední správní sbor v čele s dr. Zdeňkem Fukou.

S tímto stavem se však Vladimír Strejček nechce smířit. Na 23. 10. 1993 svolává do Plzně sněm, který je v rozporu s platnou ústavou z roku 1990, na němž přijímá vlastní znění unitářské ústavy, které vypracoval už za svého pobytu v USA (Samojský, 2009). Sněm následně volí nový Ústřední správní sbor v čele s V. Strejčkovi věrným Dobroslavem Kučerou. Přes dramatické okamžiky v průběhu tohoto sněmu – přesunutí místa konání sněmu, zamezení vstupu pražským delegátům do sálu prostřednictvím ochranné služby, opuštění jednání pražskými delegáty atd., Ministerstvo kultury ČR respektuje výsledky nepravoplatného sněmu a 7. 1. 1994 registruje novou ústavu NSČU.

Odpověď skupiny odpůrců V. Strejčka, které vede Iva Kocmanová (nyní Fišerová, narozena 1947) a Miloslav Starosta, jímž je zamezován vstup do budovy Unitarie a kteří působí v pronajatých prostorech Farského sálu v Husově sboru na Vinohradech (Radová, 2004), na sebe nenechá dlouho čekat a 18. června svolává do budovy Městské knihovny v Praze další sněm, na kterém schvaluje novelu ústavy z roku 1990 a odvolává Vladimíra Strejčka. Strejčkova skupina ještě svolává do Hradce Králové sněm na 1. října 1994 a na místo zesnulého předsedy Ústředního správního sboru NSČU Dobroslava Kučery volí Ing. Otmara Doležala, dalšího ze Strejčkových příznivců.

V souvislosti s rozhodnutím Ministerstva kultury o registraci nové ústavy z roku 1993 se skupina oponentů Vladimíra Strejčka obrací na soud. Ten po vleklých sporech 23. října 1998 konstatuje pochybení Ministerstva kultury a to je nuceno na začátku roku 1999 registrovat ústavu Strejčkových oponentů z června 1994. (Koubek, 1999 v Radová, 2004).

Vladimír Strejček se však nevzdává a po dalším nepravoplatném sněmu 27. 3. 1999 v Jičíně, spor končí v roce 2000, kdy je soudním rozhodnutím přinucen vydat veškerý majetek do rukou oficiálních představitelů NSČU. (Koubek, 2000)

2.1.4 Vladimír Strejček a Společnost univerzálního kosmického vědomí

Strejček sám údajně nedosáhl magisterského vzdělání, i když ve své knize *Historie a myšlenky unitářství a universalismu ve světě a v České republice* uvádí, že po třech letech studií na Meadville Lombard Theological School přišel jakýsi tlak z unitářských společenství ze států východní Evropy společně s dopisy od doktora Kafky s žádostí na vedení fakulty o zastavení Strejčkova studia. (Strejček, 1999)

Lze si těžko představit, že by kterákoliv americká vysoká škola brala začátkem osmdesátých let v potaz jakékoliv dopisy z východní Evropy o zastavení studia nepohodlnému studentovi. Stejně tak je zcela absurdní představa, že by dr. Dušan Kafka nejprve Strejčka určil svým nástupcem a posléze posílal dopisy do USA, kde Kafka sám svého času studoval, ve kterých by žádal zastavení Strejčkova studia. Rovněž je podezřelé na straně 61 ve Strejčkově knize *„Historie a myšlenky...“* publikované tvrzení, že *spolupráce (Strejčka a Kafky – pozn. aut.) po návratu Strejčka do Československa byla dobrá a že spolu ještě v roce 1991 vedli v Unitarii diskuze*. Pravý důvod odchodu Vladimíra Strejčka z unitářské Meadville Lombard Theological School na kvakerskou Earlham School of Religion tak dnes můžeme jen odhadovat. Podle některých informací byl dokonce Vladimír Strejček z Meadville Lombard suspendován. (Samojský, 2010) Jeho tvrzení, že na Earlham School of Religion získal magisterský titul, vyvrací lidé z vedení NSČU, kteří si přejí zůstat v anonymitě a kteří na základě kontaktů s touto školou zjistili, že Strejček získal titul na úrovni bakaláře, nikoliv magistra. Strejček byl tedy vzděláním kvakerský duchovní nikoliv duchovní unitářský, což byl asi pravý důvod toho, proč Vladimír Strejček vlastně nebyl úplně unitářem. Jeho praxe jako duchovního po příjezdu do Prahy byla spíše snahou o realizaci jeho vlastního projektu s názvem „Společnost univerzálního kosmického vědomí“. Tu popisuje následujícím způsobem:

„...je to sdružení lidí, kteří si uvědomují svou jednotu jak s planetou Zemí, tak také s Vesmírem. Její práce spočívá v šíření kosmických zákonů a k napomáhání druhým na této

cestě. Také je zde přijímán názor o možnostech života ve vesmíru na nejružnějších stupních vědomí. “ (Strejček, 1999)

Duchovně filozofické vzdělávání také Strejček v průběhu devadesátých let realizuje pomocí „Lekcí 4stupňové pyramidy“, které zájemcům pravidelně rozesílá písemně poštou. Obsahem jsou návody „jak žít svůj duchovní život v přímém napojení duše na světlo Boží v tichu meditace“, které mají 4 stupně:

„...první se věnuje uvědomění jednoty, druhý mluví o planetární jednotě, třetí stupeň je zaměřen na seznámení se s Vesmírem a jeho zákony a poslední čtvrtý stupeň se zabývá čistě duchovně-mystickým pojetím jednoty mezi duší a Bohem. “ (Strejček, 1999)

Vladimír Strejček dále připravuje program „Přijímání kosmické energie“, které je rozděleno do čtyř skupin energií: fyzické, otevření mysli, léčivé a duchovní. Dále zavádí „Slavnost planetární jednoty“ a obřad „Přijímání kosmické energie“ a otevírá v paláci Unitaria „Kapli kosmického vědomí“. Jejich prostřednictvím uskutečňuje obřady „kosmického vědomí“, které mají symbolizovat univerzální jednotu planety Země a jednotu Světla duše se světlem božím (Radová, 2004).

Strejčkova teologie je tak jakýmsi jeho vlastním universalismem, který není totožný ani s historickým křesťanským universalismem (univerzální spása), ani s jeho pozdější formou – unitářským universalismem (jednota náboženských proudů, hodnot a nejvyššího jsoucna atd.). Je spíše odvozen od slova „Universum“ ve smyslu Vesmír. Strejček se zaměřuje na vesmírnou energii, vesmírnou jednotu, jednotu všech lidí, jednotu všeho, co existuje. Je to jeho vlastní verze universalismu, která neměla s unitářstvím mnoho společného. (Samojský, 2009)

Druhá skupina vedená Ivou Kocmanovou byla více racionalisticky zaměřená. Důraz byl i nadále kladen na kvalitní přednáškovou činnost. V letech 1993–2000 se na přednáškách vystřídal kolem padesáti přednášejících. V této skupině také vznikly v roce 1994 Unitářské listy, které měsíčně vycházejí dodnes. (Radová, 2004)

Teologický rozpor mezi Strejčkem a jeho odpůrci však nebyl tak závažný jako jeho problematická osobnost a touha samostatně ovládat NSČU. (Samojský, 2010)

2.2 Další vývoj NSČU po roce 2000

Unitáři po těžkém období vleklých sporů, které trvaly téměř deset let a skončily až v roce 2000 vydáním majetku do rukou právoplatných představitelů NSČU, začínají novou éru své existence.

Po skončení činnosti Vladimíra Strejčka v roce 1999 je zvolena ústřední duchovní Mgr. Lívie Dvořáková (narozena 1938), absolventka Husovy československé bohoslovecké fakulty, dcera manželů Hašplových a vnučka dr. N. F. Čapka (Radová, 2004), v současnosti emeritní duchovní NSČU.

Mgr. Lívie Dvořáková je v roce 2002 nahrazena dalším absolventem Husitské teologické fakulty – Mgr. Luděkem Pivoňkou (v současnosti duchovní NSČU v Plzni). Toho po pěti letech střídá ve funkci ústředního duchovního na sněmu NSČU v roce 2007 zvolený pražský duchovní NSČU dr. Petr Samojský. Funkce ústředního duchovního je však silně okleštěna ústavou NSČU, kterou unitáři ve strachu z dalších sporů změnili takovým způsobem, že NSČU dnes vede de facto předseda Ústředního správního sboru, kterému je ve věcech správních i organizačních ústřední duchovní podřízen. (Samojský, 2010)

2.2.1 Teologické směřování unitářů po roce 2000

Ústřední duchovní dr. Petr Samojský, absolvent Meadville Lombard Theological School v Chicagu a Chicago Theological Seminary, popisuje dnešní NSČU jako instituci, která má ve svém pojetí mnohem blíže k vysoké škole, než k náboženské společnosti. (Samojský 2010) Těžko říct, zdali dnešní unitáři vůbec věří jedné jakékoliv stejné věci, těžko říct, jestli existuje jakýkoliv pojem ze světa křesťanské víry (Bůh, spása, vzkříšení, hřích atd.),

na němž by se dnešní členové NSČU shodli jako na platném a v křesťanském kontextu jimi uznávaném. Například v křesťanských společenstvích jasně definovaný pojem Boha může být pro unitáře Bohem, ale stejně tak Nejvyšší skutečností, Vesmírným řádem, nebo Prvotním hybatelem... Unitáři zásadně odmítají jakákoliv církevní dogmata a snaží se čerpat i z učení nekřesťanských náboženství; v jejich ústředích a sborech pokračují přednášky, meditace, cvičení jógy a další společenské aktivity. (zdroj: <http://www.unitaria.cz/aktuality.htm>, 2010) Jejich hlavním materiálem jsou jejich věroučné principy, které ani tak nedefinují jejich víru, jako spíše kladou důraz na rozum, svobodu a toleranci k ostatním.

Jejich dnešní postoj k obřadům znamená návrat spíše návrat k Čapkem položeným základům. Obřady jsou, alespoň v pražské obci, více autenticky unitářskými než tomu bylo za dr. Kafky (promluvy a přednášky o světových náboženstvích) a Vladimíra Strejčka („universalistické“ obřady zaměřené na jednotu s Vesmírem atp.). Existuje pro ně speciální český unitářský řád obřadů - vítání dítěte, svatba, pohřeb, ordinace duchovního, Květinová slavnost. Pravidelně konané nedělní shromáždění začínají písněmi s pozitivními texty a pokračují obřadem zapálení kalicha (společné unitářské svíce), responsivním čtením, promluvou duchovního, meditací, zhasnutím kalicha, písní a Benedikcí (požehnáním).

Křesťanské unitářství nadále pokračuje pouze v Transylvánii, v USA se pak bavíme o universalistickém unitářství, které ovšem díky jeho tezi o univerzální spáse, čeští unitáři považují také spíše za unitářství křesťanské. Dnešní čeští unitáři se nehlásí ani k jednomu směru, meze křesťanství už definitivně překročili, a tak jsou pro ně další diskuse spíše zajímavostí než aktuálně prožívanou debatou o tom, čemu a jak věří.

2.2.2 Věřoučné principy českého unitářského myšlení

Čeští unitáři na svém sněmu v roce 2004 schválili devět unitářských principů, jejich výkladovou část schválil sněm v roce 2008. Jedná se o první české unitářské principy od roku 1922. Jejich zvláštností je jejich naprostá „světскost“. Nelze se bavit ani o teologickém

základu uvedených principů. Jsou to jakési všeobjímající morální zásady nutné pro účast v unitářské obci, připomínající spíše výtah z programu liberální politické strany než principy a pravidla jakéhokoliv náboženského či duchovního společenství. Jejich prosazení nakonec bylo následkem příliš velké neuchopitelnosti a teologické rozevlátosti českého unitářského hnutí. Po roce 1989 a v období Vladimíra Strejčka v devadesátých letech, měli unitáři tak málo členů, že je vlastně samy okolnosti donutily k přijmutí následujících principů.

Období náboženské nesvobody bylo pryč, a tak nikoho nenapadlo chodit k unitářům se zájmem o buddhismus, když dotyčný zájemce mohl jít přímo k buddhistům, nikoho nenapadlo jít k unitářům se zájmem o jógu, když dotyčný zájemce mohl jít přímo k jogínům (Samojský, 2010). Unitáři se tak sami dostali k otázce, kdo vlastně jsou a čemu věří. Jako odpověď na tuto otázku schválili devět následujících principů:

1. Svoboda svědomí a přesvědčení

“Svoboda svědomí a přesvědčení patří mezi základní práva člověka. Jako unitáři jsme toho názoru, že svobodu si má uchovat člověk i na duchovní cestě. Protože každý člověk je zcela jedinečnou bytostí, každému také přísluší svoboda hledat svou cestu k Bohu, pravdě, štěstí a smyslu života.“

2. Tolerance a porozumění druhým

“Upřednostňujeme takovou formu tolerance, která se snaží druhým porozumět, pochopit je a nechat se jejich názory obohatit. Tento postoj neuplatňujeme jen uvnitř náboženské společnosti, ale i mimo ni. Na základě toho respektujeme každý názor, který vede ke kladným životním hodnotám.“

3. Používání kritického rozumu i v náboženství

“Charakteristickým rysem naší duchovní cesty je hledání a objevování pravdy. Na této cestě skrze vlastní zkušenost a kritickým zvažováním čerpáme z moudrosti náboženství, filozofie, vědy, umění, literatury a dalších zdrojů.“

4. Harmonický rozvoj osobnosti

“Ať v mládí nebo ve vyšším věku, člověk se vždy může snažit o vlastní zdokonalování.

V našem společenství chceme člověka inspirovat tak, aby byl tvůrčí a rozvíjející se osobností a aby pečoval o své tělesné a duševní zdraví. “

5. Soucítění, rovnost a spravedlnost v mezilidských vztazích

“Láska k bližnímu předpokládá soucítění, rovnost a spravedlnost, které vedou k tomu, abychom se otevírali druhým i světu. Svědomí je nám pak vodítkem při našich konkrétních životních rozhodováních. “

6. Respektování hodnoty a důstojnosti každého člověka

“Každý člověk je neopakovatelnou bytostí a potřebuje žít tak, aby byla zachována jeho lidská důstojnost. Nikdo nesmí být diskriminován pro svou víru, rasu, národnost, věk, pohlaví, sexuální orientaci, politické přesvědčení nebo jinak. “

7. Pomoc druhým a sociální odpovědnost

“Nedílnou součástí naší duchovní cesty je pomoc druhým. Služba bližním je praktickou zkouškou našeho duchovního života. Proto podporujeme všechny snahy o sociální spravedlnost v místním i celosvětovém měřítku. “

8. Úcta k životu a přírodě

Svět je navzájem propojeným celkem, o který je třeba pečovat a chránit jej. Člověk je jednou z jeho součástí. Jako unitáři chováme úctu k životu, která nás vede k spoluodpovědnosti za stav přírody a světa, a proto podporujeme všechny aktivity, které se snaží nenásilným způsobem tento princip rozvíjet a naplňovat. “

9. Demokratický způsob rozhodování

“Organizační záležitosti a sporné otázky řešíme demokraticky s vědomím nedokonalosti tohoto způsobu rozhodování.”

(zdroj http://www.unitaria.cz/unitarstvi/unitarske_principy.htm, 2004, 2010)

Hledání věrouky v unitářském prostředí prakticky za celou historii NSČU vychází na prázdno. Je zde jakýsi respekt k dílům N. F. Čapka a K. Hašpla, nejedná se však o díla, z nichž by unitáři či jejich duchovní byli nuceni teologicky vycházet či čerpat. Ze slov současného duchovního dr. Petra Samojského a z rozhovoru s ním vedeném v květnu 2010 vyplývá, že každý jeden unitář může mít svůj vlastní náboženský „projekt“ a také se tak často děje. Náboženská svoboda unitářů došla až do extrémní podoby, kdy každý vlastně teoreticky může věřit něčemu jinému. Ani zakladatelé českého unitářství doktoři Čapek s Hašplem však nedávají do budoucna pro své žáky a pokračovatele nějaký ucelený teologický rámec, ve kterém by se museli či měli pohybovat. Unitářství je ze své podstaty natolik nedogmatické, že jakékoliv věroučné vymezení v unitářství už by nebylo unitářstvím. Pod textem unitářských principů na oficiálních stránkách www.unitaria.cz je tak ještě pro jistotu připojen následující dodatek:

„Tyto principy nemají nijak nahradit neměnná dogmata a krédo. Naopak jsou pružné a je možno je měnit, když členstvo dojde k názoru, že je toho třeba.“

Starší výčet odpovídající na to „v co unitáři věří“ byl publikován v materiálech Pražské obce unitářské:

1. *„Věříme ve svobodu náboženského přesvědčení. Všichni jedinci mají být povzbuzováni, aby si vytvářeli svou vlastní náboženskou víru a aby otevřeně vyjadřovali své náboženské názory bez obav z výtek nebo odvety.*
2. *Věříme v toleranci v náboženských otázkách. Náboženství všech věků a kultur mají vždy cosi, co by mohlo poučit ty, kteří naslouchají.*

3. *Věříme v autoritu rozumu a svědomí. Konečným rozhodcem v náboženství není ani církev, ani nějaký dokument nebo činovník, ale vlastní volba a rozhodnutí každého jednotlivce.*
4. *Věříme v hledání pravdy s otevřenou myslí a srdcem. Není konce plodnému a vzrušujícímu poznávání, které může odkrýt lidský duch.*
5. *Věříme v jednotu v náboženské zkušenosti. Není základní konflikt mezi vírou a vědou, mezi náboženstvím a světem a mezi posvátným a světským.“*

Důraz na toleranci, svobodu a rozum je ve společnosti, která má ve svém názvu „náboženská“, neobvyklý.

Přiblížit unitářské teologické myšlení dneška by nám mohla i citace z úvodu knížky dr. Petra Samojského *Unitářství jako cesta*:

V dobách svého vzniku unitářství bylo náboženství založené na přesvědčení, že Bůh je jediný a nikoliv trojjediný, a že Ježíš se jako člověk narodil i jako člověk zemřel. Dnes je můžeme chápat jako svobodomyšlnou víru, povzbuzující člověka k sebepoznání a práci pro lepší svět, nabízející inspiraci ke stále pokračujícímu hledání a nacházení hodnoty a duchovní hloubky života. Unitářství kombinuje osobní svobodu s náboženskou vírou v prostředí vzájemně se podporujícího společenství. (Samojský, 2003)

Slovo „víra“ dostává v této publikaci, která je jedna z mála publikací věnující se českému unitářství po roce 1989, stále menší prostor než ve výše citovaném úvodu. Na dalších stránkách už čteme tučně zvýrazněné nejdůležitější pojmy dnešních českých unitářů. Jsou v souladu se zmíněnými unitářskými principy (viz pododdíl 2.2.2) a vystihují, podle mého názoru, dnešní unitáře lépe než cokoliv jiného. Jsou to: Tři principy - SVOBODA, ROZUM, TOLERANCE. Tři kvality – NADĚJE, ÚCTA, LÁSKA. Tři charakteristické rysy – OSOBNÍ ODPOVĚDNOST, VÝZNAM DUCHOVNÍCH HODNOT, PLURALISMUS.

V závěru publikace pak Dr. Samojský vysvětluje důvod existence unitářských společenství. V tomto vysvětlení už nenalezneme nic s „duchovnem“ spojeného:

Unitářská společenství existují proto, aby pomohla zlepšovat lidské srdce a lidskou duši tak jako i mysl. Aby tak tím člověk mohl růst ve svých myšlenkách i činech a aby tak tím i svět byl lepší.

2.2.3 Současní představitelé a stav NSČU

Na základě sčítání lidu v roce 2001 se k unitářství přihlásilo pouze 302 občanů České republiky v roce 2004 to bylo již 399 členů NSČU a podle sdělení sekretariátu NSČU počet členů od roku 2005 nadále roste.

Současný sbor duchovních není proto nikterak početný. Ústředním, současně pražským duchovním a duchovním nově vzniklé Obce širšího společenství NSČU je Dr. Petr Samojský, v plzeňské obci působí Mgr. Luděk Pivoňka, v brněnské Mgr. Jarmila Plotěná, duchovní při ústředí NSČU je Mgr. Iva Fišerová. Předseda Ústředního správního sboru je Ing. Jiří Gabriel. Hlavní sídlo unitářů je v Praze v Karlově ulici 8 v paláci Unitária, jehož největší sál je pronajatý soukromému divadlu Ta Fantastika.

Unitářům se v poslední dekádě podařilo založit náboženské obce v Liberci, Sedlčanech, Teplicích a Slovenskou obec, která je ovšem součástí obce širšího společenství. Uvedené obce nemají stálého duchovního.

NSČU je členem Mezinárodní rady unitářů a universalistů (International Council of Unitarians and Universalists, zkr. ICUU) a Mezinárodní asociace pro náboženskou svobodu (International Association for Religious Freedom, zkr. IARF) Vzhledem k tomu, že unitáři nevyznávají Ježíše jako Boha a spasitele, nejsou členy Světové rady církví. (Radová, 2004)

Závěr

Cílem práce bylo zachytit teologické a historické proměny českého unitářství a zeptat se na jeho víru, věrouku a nové směřování. Přesto, že zdrojů vztahujících se k české unitářské historii a teologii není mnoho a významná část práce je postavena na osobních rozhovorech a korespondenci, došli jsme k několika pozoruhodným zjištěním.

Padesátými lety dvacátého století a odvoláním doktora Hašpla z funkce ústředního duchovního NSČU v roce 1959 začíná téměř čtyřicet let živoření Náboženské společnosti českých unitářů. Za začátek tohoto období můžeme prohlásit rozhodnutí státních orgánů o využití NSČU jako zastřešující organizace pro všechny alternativní náboženské směry v Československu, kdy se unitářství de facto stává pouhou zástěrkou pro činnost jiných náboženských společností a skupin a své autenticky unitářské projevy sebezničujícím způsobem potlačuje. Konec tohoto období by měl logicky nastat v letech 1989–1990, ale neděje se tak. S příchodem Vladimíra Strejčka unitáři zažívají desetileté martyrium v podobě sporů o ústavu a osobních konfliktů, které ukončuje až Vrchní soud ČR.

Prakticky v celém období let 1959–1999 je na úkor vnějších vlivů a později osobnostních problémů nejvyššího představitele NSČU, který prosazoval vlastní náboženský projekt, autentické unitářství potlačováno.

Vymezení pojmu autentické unitářství je problematické, přesto byl tento v bakalářské práci několikrát použit. České unitářství dneška ovšem, dle mého názoru, je možné za autentické prohlásit. Z hlediska věrouky se téměř nedá vymezit, nenajdeme v něm ani významnější prvky křesťanství, ani významnější prvky kteréhokoliv jiného světového náboženství. Je to vlastně náboženská společnost bez náboženství. Důraz není kladen na věci transcendentní, ale na výše v textu zmíněné rozum, svobodu a toleranci.

Unitáři dneška jsou vzdělaní lidé, kteří se sami za unitáře považují a k unitářství se skutečně hlásí. Otázka je, zdali však z unitářství neodčerpali, pro jeho zakladatele N. F. Čapka a K. Hašpla neoddělitelnou složku – víru.

Částečně za to zřejmě může čtyřicetiletá deprese, kterou unitáři prožívali, větší měrou pak jejich vlastní rozhodnutí jít touto cestou.

Proměny se tak v českém unitářství dějí za posledních padesát let spíše negativní. Doufejme, že i přes „sekularizaci“ jejich víry se unitáři konečně vydali na cestu, kterou si opravdu samostatně vybrali. Otázkou je, zdali pro ně bude tato cesta znamenat zapojení více členů než současných pár stovek, a tím oživení jejich společenství, nebo postupný zánik jejich náboženské společnosti.

Summary

Proměny českého unitářství

Metamorphoses of the Czech Unitarianism

Jan Pech

The objective of this work was to describe the theological and historical transformations of Czech Unitarianism and to inquire its faith, dogmatics and new tendency. Although there are not many sources referring to Czech Unitarian history and theology and the main part of the work is based on personal interviews and correspondence, I have got to a few remarkable discoveries.

The almost 40-year-long miserable existence of The Religious Society of Czech Unitarians started in the fifties of the 20th century and with the recalling of Dr. Hašpl from his position of a central ecclesiastic of The Religious Society of Czech Unitarians in 1959. As the beginning of this period we can declare the decision of the government authorities to use The Religious Society of Czech Unitarians as a major organisation for all alternative religious movements in Czechoslovakia, when, as a matter of fact, Unitarianism became the mere cover-up for activities of other religious societies and groups, and it restrained its authentically Unitarian expressions in a self-destroying way. The end of this period should have logically set in in the period of 1989 – 1990 but it did not happen. Unitarians experienced a 10-year-long agony in terms of the dissension about the constitution and personal conflicts with the advent of Vladimír Strejček. The agony was wound up only by the Supreme Court of the Czech Republic.

In the whole period of 1959 – 1999 in fact, the authentic Unitarianism was repressed to the detriment of the foreign influences and later personal problems of the supreme

representative of The Religious Society of Czech Unitarians, who was trying to bring off his own religious project.

The definition of the term authentic Unitarianism is speculative, even though it was used several times in this work. Nevertheless, in my opinion, it is possible to declare contemporary Czech Unitarianism authentic. From the view of the dogmatics, it is almost impossible to define it; we can find neither any more significant factors of Christianity, nor any more significant factors of any other world religion. In fact, it is a religious society without a religion. The emphasis is not laid on the transcendental issues but on the reason, freedom and tolerance, meant above in the text.

Contemporary Unitarians are educated people who consider themselves Unitarians and they really profess Unitarianism. Nevertheless, the question is if they did not draw off its inseparable item – faith, so essential for the founders N. F. Čapek and K. Hašpl.

It is probably partly a fault of the 40-year-long depression which Unitarians used to experience. Yet, to the higher degree, it was a fault of their own decision to go this way.

So the transformations in Czech Unitarianism have been rather negative in the last fifty years. Let's hope that, despite the "secularization" of their faith, Unitarians finally set off the way they had really independently chosen. The question is if this way will mean engaging more members for them than current a few hundreds, which they have nowadays, and therefore a revival of their community, or if it will mean a step-by-step extinction of their religious society.

Použitá literatura

a) Prameny:

HORA, Ladislav. *Náboženská společnost československých unitářů*. Praha: Sekretariát pro věci církevní MK ČSR, 1982. 75 s.

NEKVINDA, Libor. *Tradiční náboženství u nás*. 1. vyd. Hradec Králové: Ústav filosofie a společenských věd VŠP a Gaudeamus, 1999. 138 s. ISBN 80- 7041-207-0.

RADOVÁ, Romana. *Unitářství ve světě a v České republice*. Praha: 2004. 99 s. Diplomová práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Ph.D.

PIVOŇKA, Luděk. *Život a víra N. F. Čapka*. Praha: Unitaria, nedatováno. 8 s.

SAMOJSKÝ, Petr. *Unitářství jako cesta*. Praha: Unitaria, 2003. 28 s.

SAMOJSKÝ, Petr. *Unitářství, svobodná víra v otázkách a odpovědích*. Praha: Unitaria, 2004. 12 s.

STREJČEK, Vladimír. *Historie a myšlenky unitářství ve světě a v České republice*. Praha: Unitaria, 1999. 135 s. ISBN 80-86105-03-2

TOMÁŠ, Eduard. *Paměti mystika*. Praha: Avatar, 1998. 133 s. ISBN 80-85862-24-7

25 let československého unitářství 1923-48. Praha: NSČSU a SSB, b.r. 68 s.

Rozhovor s Dr. Petrem Samojským uskutečněný v paláci Unitária v Praze dne 27.10. 2009. Zvukový záznam a písemný zápis rozhovoru. Depon. in: archiv autora Jana Pecha.

Rozhovor s Dr. Petrem Samojským uskutečněný v paláci Unitária v Praze dne 14.4. 2010. Zvukový záznam a písemný zápis rozhovoru. Depon. in: archiv autora Jana Pecha.

Rozhovor s Doc. ThDr. Ivanem Odilo Štampachem uskutečněný v Praze dne 4.2. 2010. Zvukový záznam a písemný zápis rozhovoru. Depon. in: archiv autora Jana Pecha.

Rozhovor s ThDr. Marinou Luptákovou uskutečněný v Praze dne 21.5. 2007. Zvukový záznam a písemný zápis rozhovoru. Depon. in: archiv autora Jana Pecha.

Korespondence s Dr. Petrem Samojským z 20.7. a 19.7. 2010. Depon. in: archiv autora Jana Pecha.

Korespondence s předsedou Ústředního správního sboru NSČU Ing. Jiřím Gabrielem z 20.7. 2010. Depon. in: archiv autora Jana Pecha.

Cesta: Nábožensko-filosofická revue. Praha, Unitaria, číslo 6, vyšlo v říjnu 1991

Cesta: Nábožensko-filosofická revue. Praha, Unitaria, číslo 7, vyšlo v březnu 1992

b) Sekundární literatura:

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Díl 1. Praha: Zvon, 1991. 332 s.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Díl 2. Praha: Zvon, 1991. 281 s.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 440 s. ISBN 80-7178-798-1.

CHUDKOVÁ, Jiřina. *Být sám sebou*. Plzeň: Obec unitářů v Plzni, 2009. 91 s.

TOMÁŠ, Eduard. *Tajné nauky Tibetu*. Praha, Avatar, 2000. 198 s. ISBN 80-85862-36-0

c) Elektronické dokumenty:

<http://www.nabozenstvimoudrosti.cz/NECIRKEVNI.htm> MIKEŠ, Otakar. *Necírkevní duchovní učitelé v naší vlasti*. Nedatováno

<http://www.nabozenstvimoudrosti.cz/> MIKEŠ, Otakar. *Proč a jak jsem se stal unitářem*. Nedatováno

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kvake%C5%99i> encyklopedický internetový slovník wikipedia. Heslo „Kvakeři“, „Brunton“, „Drtíkol“.

<http://www.unitaria.cz/organizace.htm> rozcestník NSČU

<http://www.unitaria.cz/organizace/duchovni.htm> stránka duchovních NSČU

<http://www.unitaria.cz/praha/> stránky pražské obce NSČU